

ПРОБЛЕМА ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ НОВИХ РЕАЛІЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Петровська К. В., Тургенєва А. О.

ВСТУП

Проблема домашнього насильства відноситься до проблем підвищеної уваги суспільства. За даними статистичних досліджень 70% українських жінок піддаються різним формам знущань та принижень¹. Це вражаюча статистика для нашої країни, особливо враховуючи той факт, що Україна та інші 47 країн світу ще у 2011 році підписали Стамбульську конвенцію. Прийняття Конвенції Ради Європи щодо 7 попередження насильства щодо жінок в сім'ї і не тільки та боротьбу із цими явищами стало знаковою подією для усього цивілізованого світу. Вона змістовно та різновекторно висвітлила домашнє насильство і на сьогодні є головним документом-путівником у цьому питанні.

Означена проблема сьогодні є предметом уваги не тільки правоохоронних органів, але й вчених, психологів та педагогів, які намагаються зрозуміти причини цього явища і розробити методи його попередження і протидії.

Сьогодні фахівці та дослідники проводять розвідки у напрямку цієї актуальної проблеми. Різновекторним її аспектам (гендер, гендерна ідентичність, гендерні ролі) присвячено низку наукових праць: М. Богачевської, Т. Говорун, О. Кікінежді, О. Кісь, Т. Марценюк, Н. Пушкарьової, Т. Семашко та ін. В роботах А. Андрєєвої, Г. Божович, Н. Гнатюк, Л. Максименко, О. Черепанової та ін. досліджується проблема гендерно обумовленого насильства; В. Бондаревської, І. Зверєвої, К. Кальницької, А. Скрупської, О. Савчук висвітлені соціально-психологічні та соціально-педагогічні технології роботи з особами, які зазнали/вчинили насильство; А. Герц, Л. Гонюкова, І. Грицай, О. Вороніна, С. Євченко, С. Іванченко, А. Кочергіна, Г. Качинської, М. Маєрчик, О. Максимова, Т. Мельник, Л. Кобелянської, М. Собко, Л. Степанова, В. Хмелько, Н. Хмелько розглянуто аспекти гендеру, подолання дискримінації та протидії нерівності.

---

¹ Актуальні проблеми сімейного насильства: монографія / Перцева Т. О., Огоренко В. В., Кожина Г. М., Зелєнська К. О., Носов С. Г., Терьошина І. Ф., Гненна О. М., Мамчур О. Й., Тимофєєв Р. М., Шорніков А. В.; за заг. ред. проф. Т. О. Перцевої та проф. В. В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.

Актуалізації проблеми попередження жорстокого ставлення до дітей присвячені роботи В. Боровик, Т. Кир'язова, С. Тадіян та ін.; виділенню основ соціально-правового захисту дітей та молоді від жорстокого поводження – В. Голіна, О. Іващенко, Г. Черепанова; аналізу закордонного досвіду превенції явища жорстокості щодо дітей та молоді – С. Айропетова, В. Желєзна, З. Зайцева, І. Зверєвої, О. Пилипенко, О. Романова та ін.; визначенню питань виховання гуманної поведінки дорослих щодо дітей та молоді – О. Докукіної, А. Зубко, В. Оржеховської, Л. Пономаренко, В. Постовий, Н. Стрельникова, П. Щербань та ін.; виділенню окремих аспектів соціально-педагогічної діяльності щодо подолання жорстокого ставлення до дітей та молоді – Н. Заверико, І. Зверєвої, А. Капської, О. Караман, Л. Міщик, А. Мудрик, І. Трубавіної та ін.

Незважаючи на значну увагу світової спільноти, органів державної влади, громадськості, зарубіжних та вітчизняних науковців та практиків до цієї проблеми, залишаються певні її аспекти, які неможливо передбачити заздалегідь, адже кожен випадок є унікальним і потребує професіоналізму і здатності до орієнтування у мінливих подіях.

Але, якщо суспільство ставиться здебільшого негативно до проявів насильства “на вулиці”, то домашнє насильство більшість сприймають за норму. Статистичні дані говорять про надзвичайно широке розповсюдження домашнього насильства в усіх верствах населення випадки якого часто повторюються і тривають роками.

Саме тому сьогодні у будь-якому демократичному суспільстві проблема профілактики, подолання та протидії домашньому насильству має провідне теоретико-прикладне значення. Головною причиною проявів насильства є закоренілий стереотип про домінування однієї статі над іншою в суспільстві. Не дивлячись на низку досліджень у гендерній сфері, на протязі багатьох років домашнє насильство виступало одним з найбільш поширених у всьому світі порушень прав людини. Це пов'язане з нерівномірним розподілом повноважень та можливостей між чоловіками та жінками².

1. Аналіз проблеми профілактики домашнього насильства

Як показує практика наразі ризику насилля в українській родині зросли ще більше: тисячі чоловіків і жінок, які стали захисниками та захисницями під час повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України; велика кількість переселенців, які вимушені починати життя з нуля на новому місці і яким кожного дня доводиться вирішувати складні питання, що пов'язані з побутовими проблемами (пошук роботи, житла, нової школи чи дитсадку тощо); перебування в

---

² Ганді М. Педагогіка ненасильства / пер. з англ., вст. нарис та упоряд. В. А. Василенка. Вид. 2-ге, допов. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2016. 400 с.

постійному стані тривоги та невизначеності все це може спровокувати насилля проти близьких.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» надає наступне тлумачення поняття «домашнього насилля» – це «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь»³.

Законодавство визначає наступні ознаки, які вказують на наявність насильницьких дій щодо людини:

- навмисність;
- фізична, сексуальна, психологічна чи економічна спрямованість дій, які можуть виявлятися як в комплексі, так і кожна з дій окремо;
- порушення конституційних прав людини (невід'ємне право на життя, право на повагу до його гідності, право на свободу та особисту недоторканність, право на особисте життя, право на володіння, користування й розпорядження своєю власністю, право на працю, кожен з подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї тощо);
- наслідки на рівні нанесення моральної та фізичної шкоди, шкоди психічному здоров'ю тощо⁴.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», дає таке визначення: насильство в сім'ї – це «будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю». Закон розрізняє чотири види домашнього насильства:

- фізичне;
- психологічне;
- економічне;
- сексуальне⁵.

---

³ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». *Офіційний вісник України* від 19.01.2018р., № 6, стор. 16, стаття 245, код акта 88767/2018.

⁴ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». *Офіційний вісник України* від 19.01.2018р., № 6, стор. 16, стаття 245, код акта 88767/2018.

⁵ Там само.

Прогнозовано, що у період кризи зростає кількість випадків домашнього насилля. Саме тому, в рамках нашого дослідження ми поставили собі за мету визначити особливості впливу на поширеність цієї проблеми у суспільстві у період кризи в Україні, яка викликана спочатку запровадженими карантинними заходами через пандемію COVID-19 та загострилася під час війни в Україні.

З початку повномасштабного вторгнення російського агресора на територію України, тема війни значною мірою визначає вектор інформаційного простору. Але те, що фокус уваги змістився, це не означає що кудись поділася проблема домашнього насильства, з якою вітчизняна й міжнародна спільнота та громадськість активно працювала в останні роки. Навпаки, проблема насильства під час війни набуває більш загрозливих форм, аніж у мирні часи.

За повідомленням лідерки громадської організації «Пані Патронеса»⁶ Г. Карпенченкової те, що в останні місяці в Україні зменшилася кількість звернень до правоохоронних органів та організацій, що надають допомогу, підтримку та захист постраждалим від насильства, не означає, що сьогодні насильницькі акти відбуваються рідко. Так, лише за перші три місяці війни на гарячу лінію ГО «Ла Страда-Україна»⁷ надійшло більше ніж 5300 звернень щодо домашнього насильства. На думку громадських активісток, те, що постраждалі демонструють деяку пасивність, свідчить про їх наляканий стан через війну. Жертви насилля не вірять в ефективність заяв, а в регіонах активних бойових дій, постраждалі навіть не мають мінімальних можливостей для звернень та доступу до відповідних органів.

Слід зазначити, що як і в будь-якій екстремальній та кризовій ситуації, ризики щодо вчинення актів насилля збільшилися. Найперший з них це непростий психоемоційний стан. Якщо взяти до уваги тенденцію серед жінок, з якими ГО «Ла Страда-Україна» працювали до військового вторгнення, то ситуація в їхніх родинх лише погіршилась. Адже у регіонах, де ведуться активні бойові дії (Донецька, Луганська, Миколаївська, Запорізька, Херсонська обл.) ситуація з реагуванням та профілактичною роботою правоохоронців досить складна.

Однак, все ж таки, на підконтрольній Україні території жертви домашнього насильства можуть як і раніше отримувати традиційну допомогу. Зокрема, наприклад, у м. Дніпро працюють всі спеціалізовані

---

⁶ Офіційний сайт ГО «Пані патронеса». Режим доступу: <https://pomogaem.com.ua/news/3096-kak-rabotaet-jurist-seti-pani-patronessa.html>

⁷ Сайт Всеукраїнської громадської організації «Ла СТРАДА: УКРАЇНА» URL: <https://la-strada.org.ua/>

служби (притулки, денний центр, кризова кімната, поліція, сектор протидії домашньому насильству).

Цікавим для нашого дослідження буде аналіз офіційної статистики щодо порівняння кількості випадків домашнього насилля до та під час війни. Так, з метою висвітлення актуальних даних щодо вчинення домашнього насильства упродовж 2022 р. аналітичний центр ЮрФем підготував звіт «Домашнє насильство в умовах війни»⁸. Центр мав на меті на основі отриманих даних сформувавши рекомендації щодо покращення роботи правоохоронних органів та органів судової влади у напрямку попередження та реагування на випадки домашнього насильства в Україні.

Дослідження проводилось із застосуванням відповідних кількісних та якісних методів, таких як-от: надсилання запитів у відповідні органи та їхній подальший аналіз; фокус-групи з особами, які причетні до процесів реалізації права на доступ до суду; інтерв'ювання осіб, причетних до процесів реалізації права на доступ до суду потерпілих від гендерно зумовленого насильства; кейс-стаді (ґрунтуються на реальному фактичному матеріалі або ж наближені до реальної ситуації), спостереження та аналіз окремих ситуацій щодо доступу до правосуддя жінок, котрі потерпають від гендерно зумовленого насильства; моніторинг судових рішень (з елементами контент аналізу); кабінетний огляд з елементами контент-аналізу; дискурс-аналіз.

У звіті піднімалися нагальні питання цієї проблематики:

- чи змінилась динаміка звернень щодо вчинення домашнього насильства у 2022 р., зважаючи на повномасштабне вторгнення РФ;
- чи вдавалось правоохоронній та судовій системі України належно реагувати на такі виклики, враховуючи безпекову ситуацію, відсутність доступу до окремих тимчасово окупованих територій та інші фактори.

Статистичні дані звіту представлені на рис. 1.1.

Отже, отримані дані свідчать про те, що не зважаючи на зміщення фокусу уваги проблема домашнього насильства, з якою вітчизняна й міжнародна спільнота та громадськість активно працювала в останні роки нікуди не поділась. Навпаки, проблема насильства під час кризових часів набуває більш загрозливих форм і потребує розробки системи профілактичних заходів щодо її протидії.

---

⁸ Звіт «Домашнє насильство в умовах війни: I півріччя 2022 року». Режим доступу: URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2022/09/pdf>.

<p>на 27,5 % зменшилася</p> <p>18104 295 повідомлень</p>	кількість звернень до Національної поліції України з приводу домашнього насильства
<p>на 43% зменшилася</p> <p>та становила 14 446</p>	кількість винесених термінових заборонних приписів
<p>на 36% зменшилася</p> <p>та становила 48 000</p>	кількість самостійно виявлених випадків домашнього насильства поліцейськими

Рис. 1.1. Статистичні дані щодо вчинення домашнього насильства у 2022 р.

За даними Офісу Генерального прокурора відбувається суттєве зменшення деяких аспектів кримінального провадження щодо вчинення домашнього насилля (Див. табл. 1.1.):

Таблиця 1.1.

Статистичні дані щодо вчинення домашнього насильства протягом 2022 р., за даними Офісу Генерального прокурора

Дані	2022 р.	2021 р.	Різниця у відсотках
Кількість зареєстрованих кримінальних проваджень за ст. 126-1 Кримінального кодексу України «Домашнє насильство»	1005	1927	зменшилася на 52%
Кількість облікованих в аналізованому періоді відкритих кримінальних проваджень	773	1508	зменшилася на 51,2%

У численних наукових доробках, які висвітлюють проблему домашнього насильства розглядають різні підходи до визначення змісту та співвідношення понять, які характеризують діяльність, спрямовану на зменшення масштабів даного явища – «протидія», «профілактика», «попередження», «запобігання» тощо. У нашій роботі ми будемо використовувати термінологію, зміст якої визначено у ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству»⁹.

«Запобігання домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також

⁹ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». *Офіційний вісник України* від 19.01.2018р., № 6, стор. 16, стаття 245, код акта 88767/2018.

громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінювання дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються»¹⁰.

«Протидія домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України (у тому числі і не-резидентами) та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки»¹¹.

Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є Міністерство соціальної політики України. На нього покладено низку завдань (Див. рис. 1.2.)¹².

Також до повноважень Міністерства соціальної політики належить координація діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству¹³. До таких належать (Див. рис. 1.3.).

Також, на Міністерство соціальної політики України покладено і нормативно-правове регулювання у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Міністерством ініційовано та розроблено ряд нормативно-правових актів, які затверджені КМУ, або ж безпосередньо Міністерством соціальної політики України відповідно до його повноважень.

---

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Коментар до ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» / кол. авт. ; за заг. ред. К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Чернея. Київ : МВС України ; Нац. акад. внутр. справ, 2020. 396 с.

¹³ Коментар до ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» / кол. авт. ; за заг. ред. К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Чернея. Київ : МВС України ; Нац. акад. внутр. справ, 2020. 396 с.

Рис. 1. 2. Завдання Міністерства соціальної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

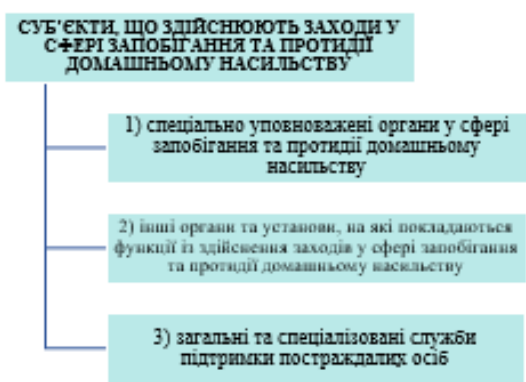

Рис. 1. 3. Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

У цілому, діяльність спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань попередження домашньому насильству щодо впровадження системи корекційних програм на різних рівнях може бути представлена на національному, регіональному та місцевому (районному) рівні.

Ряд дослідників до стратегій (напрямів) запобігання домашньому насильству в Україні відносять:

- стратегію втручання у кризові ситуації;
- стратегію громадського впливу на злочинність;
- стратегію зменшення можливостей для учинення злочинів¹⁴.

Науковці (Андурка О., Журавель Т., Тригубова І. та ін.) наголошують на тому, що сьогодні активізувалася робота щодо проведення у співпраці з неурядовими організаціями, що опікуються питаннями захисту прав людини, заходів, які спрямовані на підвищення обізнаності працівників правоохоронних органів у питаннях профілактики домашнього насильства. Зокрема, завдяки дослідницькій роботі, на базі Національної академії внутрішніх справ України, за сприяння представництва Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні, відбувається навчання щодо отримання як теоретичних знань, а також практичного опрацювання технології дій під час виїздів на виклики щодо насильства у сім'ї¹⁵.

Водночас науковці наголошують, що подібні заходи не мають бути обмежені лише навчанням правоохоронців та залишати поза увагою інші професійні групи та соціальні прошарки. Повинні долучатися представники соціальних служб, закладів освіти, медичної сфери тощо.

На думку дослідників, на сьогоднішній день перспективними напрямками профілактики домашнього насильства є:

1. *Популяризація здорового способу життя* як засобу зменшення рівня вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів. Адже значна кількість повідомлень на службу «102» тим чи іншим чином пов'язані із конфліктами у родинах, які виникли на ґрунті зловживання алкоголем, наркотичних засобів або якихось побутових негараздів.

2. *Популяризація нетерпимості до явища домашнього насильства*, та інформування суспільства через усі можливі засоби та канали комунікації, куди можна і необхідно звертатися в разі необхідності. До того ж, має проводитися роз'яснювальна робота через ЗМІ щодо чинних правових заходів впливу на домашніх кривдників а саме: що таке

---

¹⁴ Коментар до ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» / кол. авт. ; за заг. ред. К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Чернея. Київ : МВС України ; Нац. акад. внутр. справ, 2020. 396 с.

¹⁵ Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею / В. О. Брижик, Т. В. Журавель, О. О. Кочемировська та ін.; за заг. ред. Т. В. Журавель, Г. О. Христової. Київ: ТОВ «К.І.С.», 2010. 238 с.

домашнє насильство; його форми; які норми закону діють щодо цього питання; у яких випадках вони застосовуються; якими є права та обов'язки поліцейських; які дії є необхідними з боку постраждалих для притягнення кривдника до кримінальної відповідальності тощо; які види відповідальності передбачені за домашнє насильство тощо;

3. *Організація психологічної допомоги як постраждалим, так і кривдникам*, адже агресивна, жорстока поведінка в родині базується, насамперед, на психологічних чинниках¹⁶.

В загальному вигляді, схема комплексної соціально-психологічної допомоги сім'ям, в яких зафіксовано випадки насильства, може мати такий вигляд (див. рис. 1.4.).

Значне та особливе значення набуває також організація та розвиток профілактичних програм, що спрямовані на попередження та профілактику домашнього насильства. Сьогодні при розробці таких програм спеціалісти використовують соціально-екологічну модель. Вона фокусується на 4 рівнях функціонування людини:

1. Індивідуальний – програми менторства та розвитку навичок, які спрямовані на окремих людей.

2. Рівень стосунків – навчання батьків, педагогів, тренерів, наставників молоді у процесі будування здорових стосунків.

3. Рівень громади – організація та проведення кампаній з підвищення поінформованості громади; кампаній, які спрямовані на зміну соціальних норм/ставлення.

4. Рівень суспільства – потужні кампанії в засобах масової інформації та політичні зміни.

Такі програми (наприклад, «Програма запобігання та протидії домашньому насильству», 2019 р.) спрямовані на первинну профілактику, і покликані зменшити рівень домашнього насильства в громаді. Для їхньої розробки важливо знати:

- які основні причини домашнього насильства;
- хто жертва та кривдник;
- які наслідки для дітей, родичів, сусідів та найближчого оточення;
- які є в громаді організації, що займаються захистом прав, і можуть надати допомогу та підтримку.

---

¹⁶ Бабенко А. М., Босак К. С. Профілактика домашнього насильства: реалії та перспективи. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. / за ред. О. П. Рябчинської. Запоріжжя : КПУ, 2019. 174 с. / С. 24–27. Режим доступу : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/>

Рис. 1. 4. Схема комплексної соціально-психологічної допомоги сім'ям, в яких зафіксовано випадки насильства

Залежно від цих складових, розроблені програми фокусуються на різних завданнях та методах.

Наступні кроки передбачають вибір локації, де будуть реалізовуватися заходи програми. Це можуть бути школи, клуби інші публічні місця. Далі необхідно організувати процес створення пулу взаємодіючих партнерів, які беруть участь в програмі (лідери громади, неурядові організації), фахівці соціальних служб (психологи, соціальні працівники), поліцейські та інші стейкхолдери (зацікавлені особи). Також важливо спланувати заходи, які будуть реалізовуватися в межах програми; розподілити обв'язки, визначити механізми взаємодії, виготовити необхідні матеріали для роботи тощо.

В ході безпосереднього впровадження розробленої програми необхідно аналізувати та документувати те, що відбувалося, інформувати громаду про розвиток програми, а також збирати дані, які дозволять здійснити оцінку та моніторинг результатів програми.

Завдання вже вторинної профілактики полягає у концентрації на заходах, які допомагають жертві домашнього насильства подолати його наслідки, і стосуються реакції та реагування на термінові потреби постраждалих. Тут провідну роль відіграють фахівці соціальних служб, закладів охорони здоров'я, притулків, шелтерів, хабів тощо.

На етапі третинної профілактики важливими є заходи з реабілітації та реінтеграції постраждалих, а також планування заходів, які можуть стосуватися вибору місця проживання, пошуку місця працевлаштування, організації їх життя та навчання тощо. Окремо необхідно виділити проведення корекційної роботи для кривдників.

Інший підхід розглядає первинну профілактику як практику та заходи, спрямовані на зміну поведінки та ставлення суспільства до проблеми домашнього насильства. Вторинна – стосується раннього виявлення фактів насильства та організація роботи з допомоги жертвам, а третинна – безпеки та підтримки¹⁷.

Отже, розробка та впровадження корекційно-реабілітаційних програм є важливим кроком до подолання домашнього насильства. Ці програми були розроблені експертами з числа науковців і практиків, спеціалістів, що безпосередньо працюють з жертвами насилля, та базуються на міжнародному і вітчизняному практичному досвіді роботи з цією проблемою. Однією з цих програм є «Комплексна Програма корекційно-реабілітаційної роботи з дівчатами (14–18 років) та жінками, які пережили насильство або належать до групи ризику». Програма була розроблена МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» в рамках проекту «Свобода від насильства: розширення прав та можливостей дівчат і жінок у складних життєвих обставинах» за підтримки Агенції ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки) та Трастового фонду ООН з викорінення насильства щодо жінок¹⁸.

Іншою корекційно-реабілітаційною програмою є “Комплексна Програма корекційної роботи з чоловіками, які вчиняють насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення”. Програма була

---

¹⁷ Бабенко А. М., Босак К. С. Профілактика домашнього насильства: реалії та перспективи. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. / за ред. О. П. Рябчинської. Запоріжжя : КПУ, 2019. 174 с. / С. 24–27. Режим доступу : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/>

¹⁸ Возняк Я. Проблема домашнього насильства в Україні: на чий стороні соціум? Електронне джерело. Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6941/1/99.pdf>

розроблена в рамках проекту «Свобода від насильства: розширення прав та можливостей дівчат і жінок у складних життєвих обставинах». Цей проект було реалізовано Міжнародним благодійним фондом «Українська фундація громадського здоров'я» за підтримки Агенції ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки) та Трастовим фондом ООН з викорінення насильства щодо жінок у співпраці з Міністерством соціальної політики України¹⁹.

Однак, попри позитивні зрушення у напрямку вирішення проблеми домашнього насилля, це питання все ще залишається досить актуальним у теорії й практиці соціальної сфери. Ця проблема висвітлює дисгармонію і перекося, що існують у взаєминах у суспільстві²⁰. Крім існуючих прогалин в законодавстві також гостро стоїть проблема високого ступеня латентності потерпілих від домашнього насилля. Це обумовлено небажанням жертв звертатися в правоохоронні органи у зв'язку із недовірою до поліції (в основному через стереотипне уявлення про методи її роботи); побоювання втратити матеріальну підтримку; нездатність деяких категорій залежних членів сім'ї фізично звернутися в правоохоронні органи з причини віку, інвалідності, рівню інформованості тощо; побоювання афішувати ситуацію і піддатися осуду з боку оточення, а також залишитися на самоті, в разі, якщо чоловік отримує тюремне покарання за свої діяння та ін. Саме в таких випадках правоохоронці частіше стикаються з випадками, коли жертва неодноразово подає і забирає заяву про вчинені над ним насильницькі дії.

Як бачимо, профілактична діяльність є вагомюю і невід'ємною складовою системи подолання проблеми домашнього насильства. У наступному параграфі ми зосередимо свою увагу на визначенні ставлення та обізнаності жінок щодо проблеми домашнього насильства.

2. Визначення ставлення та обізнаності жінок щодо проблеми домашнього насильства

У межах широкого предметного кола досліджень, присвячених проблемі домашнього насильства, предметом підвищеного наукового інтересу постає питання насильства щодо жінок. Саме тому, метою нашого дослідження стало визначити ставлення та обізнаності жінок щодо проблеми домашнього насильства.

Методологія опитування. Анкетування було проведено серед 270 жінок віком від 18 до 65 років, які мають досвід сімейного життя в

---

¹⁹ Там само.

²⁰ Гуренко О., Мацейко Н. Розв'язання проблеми запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству в Україні у контексті соціальної роботи. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2021. Вип. 2 (7). С. 12–23.

офіційно зареєстрованому або цивільному шлюбі. Враховуючи безпекову ситуацію щодо введення на території України військового стану методом збору інформації стало розповсюдження в мережі Інтернет у гугл формі анкети. Опитувальник, що використовувався у дослідженні – це адаптована у відповідності із змістом нашого дослідження «Анкета щодо визначення ставлення жінок до гендерно зумовленого, домашнього насильства та до сексуальних домагань», яка була розроблена в рамках програми UNFPA «Комплексний підхід до вирішення проблеми насильства щодо жінок та дівчат в Україні».

Опитування носило анонімний характер та складалося з кількох розділів: обізнаність жінок щодо проблеми домашнього насильства; поширеність видів та форм домашнього насильства; з’ясування причин насильницької поведінки в родині; оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних соціальних інституцій. Термін проведення дослідження: лютий-травень 2023 р.

Результати первинного статистичного аналізу дозволяють отримати уявлення про ставлення та обізнаність жінок щодо проблеми домашнього насильства (див. рис. 2.1., 2.2.).

Рис. 2.1. Відповіді на питання «Чи є актуальною проблема домашнього насильства у Вашому місті (селі)?»

Рис. 2.2. Відповіді на питання «Хто на Вашу думку найчастіше стає жертвою насильства в сім'ї?»

Зазначимо, що більшість респондентів 56,2% вважають що саме жінка стає найчастіше жертвою насильства в родині. Суттєвим є і відсоток тих, хто вважає, що жертвою найчастіше стає дитина (30,1%). Проте, лише 21% досліджуваних зазначили, що така проблема є актуальною у його місті або селищі. Наступним кроком стало дослідження особливостей прояву насильства (див. рис. 2.3., 2.4).

Рис. 2.3. Відповіді на питання «Що із перерахованого, на Вашу думку, можна вважати допустимим у родині, що не підпадає під домашнє насильство?»

Рис. 2.4. Відповіді на питання «Які ситуації, на Вашу думку, призводять до домашнього насильства?»

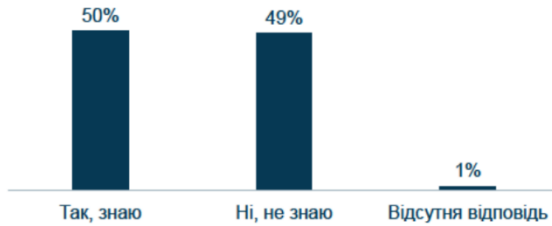
Як бачимо з даних представлених на діаграмі 2.4., найбільше відсотків набрала ситуація, що призводить до домашнього насильства, коли чоловік/дружина знаходяться у стані алкогольного сп'яніння. Це пояснюється тим, що цей стан, який може підсилюватися загальним стресом, дратівливістю до близької людини – зазвичай лише поверховий. Проте саме він може стати індикатором, що сигналізує про небезпеку. Так, у стані алкогольного сп'яніння, чоловік вчиняє відносно своєї дружини дії психологічного насильства, що проявляються у

словесних образах потерпілої нецензурними словами, шарпанні її за верхній одяг, а також сексуального чи фізичного насильства.

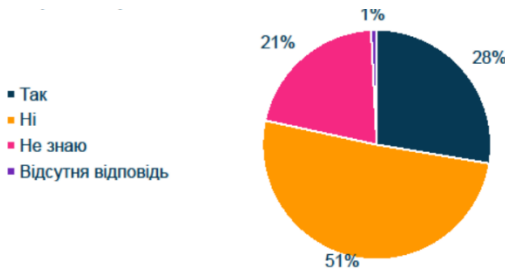
Наступні питання анкети стосувалися особистого досвіду (власного чи близьких людей) взаємодії з ситуацією насилля (див. рис. 2.5, 2.6, 2.7, 2.8, 2.9, 2.10).

Рис. 2.5. Відповіді на питання «Як часто ви були свідком фізичного або психологічного насильства?»

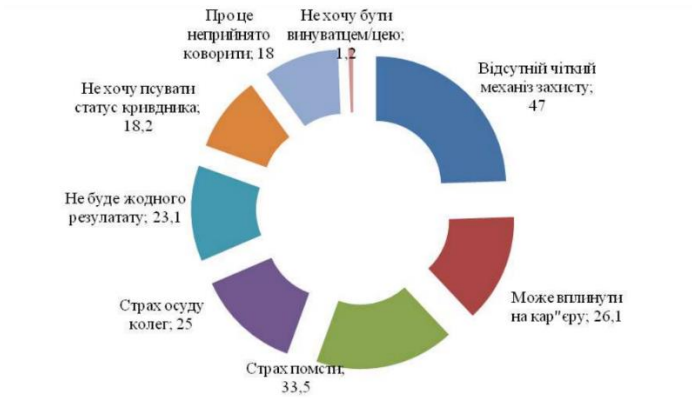
Рис. 2.6. Відповіді на питання «Чи знаєте Ви особисто когось, хто зазнає/зазнав домашнього насильства?»

Рис. 2.7. Відповіді на питання «Чи зверталась особа, яка стала жертвою насилля до відповідних органів?»

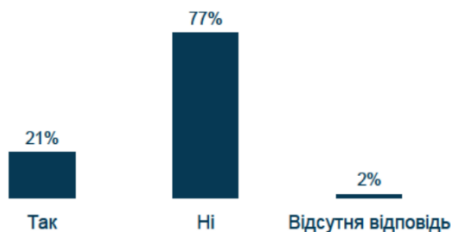

Так, опитані жінки відзначили, що значним бар'єром для звернення за допомогою є відсутність чіткого механізму захисту – 47%, страху помсти – 34%, побоювання зіпсувати кар'єру – 26%. Кожна четверта з респонденток визначила, що не повідомляє про випадки сексуального домагання, оскільки боїться осуду з боку колег – 25%, не буде жодного результату – 23,1%, про це не прийнято говорити – 18,1%, бояться із жертви стати винуватцем – 17% (Рис. 2.8).

Рис. 2.8. Відповіді на запитання «Що може бути бар'єром для звернення за допомогою?»

В наступних діаграмах відображено результати опитування щодо особистого досвіду взаємодії з проблематикою насилля.

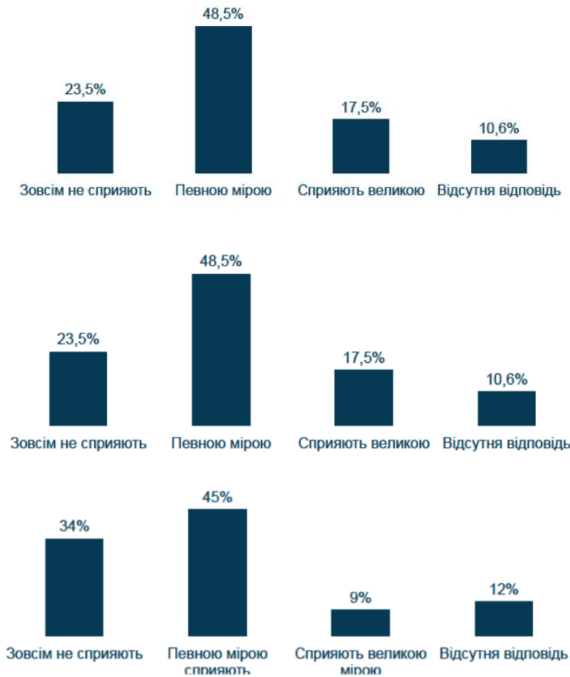
Рис. 2. 9. Відповіді на питання «Чи зазнавали Ви хоча б один раз насильство по відношенню до себе?»

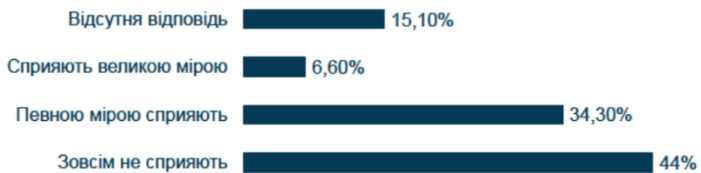
Рис. 2.10. Відповідь на питання «Чи ставалися з вами випадки гендерно обумовленого насильства?»

Більшість респондентів зазначили, що з ними не ставалися випадки гендерно обумовленого насильства – 82%, проте 10% зазначили, що не можуть відповісти, 7% вказали, що це відбувається час від часу (Див. рис. 2.10).

Наступний блок питання опитувальника стосувався обізнаності респондентів в питаннях організації роботи щодо протидії та профілактики насилля. Так, питалась думка досліджуваних щодо міри відповідальності суб'єктів соціальної сфери (вчителі, медичні та соціальні працівники, співробітники поліції) за якісну організацію профілактичних заходів щодо піднятої проблеми (див. рис. 2.11, 2.12, 2.13, 2.14).

Рис. 2.11. Відповіді на питання «Якою мірою вчителі сприяють профілактиці домашнього насильства у Вашому місті (селі)?»

Рис. 2.12. Відповіді на питання «Якою мірою поліція сприяє профілактиці домашнього насильства у Вашому місті (селі)?»

Рис. 2.13. Відповіді на питання «Якою мірою соціальні працівники сприяють профілактиці домашнього насильства у Вашому місті (селі)?»

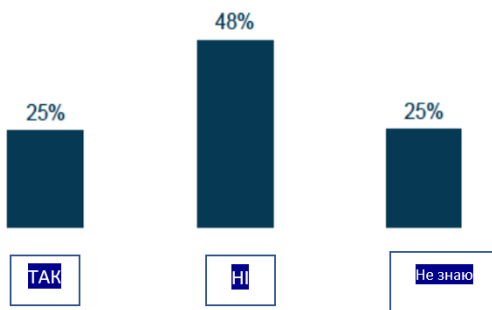
Рис. 2.14. Відповіді на питання «Якою мірою медичні працівники сприяють профілактиці домашнього насильства у Вашому місті (селі)?»

Також для нашого дослідження корисним є визначення обізнаності жінок щодо того чи знають вони, куди можна звернутися по допомогу у разі вчинення домашнього насилля (див. рис. 2.15). Відповіді респонденток розподілилися наступним чином: суттєвим є довіра до членів родини та родичі – 35%; значну кількість відсотків є у представників правоохоронних органів – 25%; представники соціально-психологічної служби набрали 27%.

Рис. 2.15. Відповіді на питання «На Вашу думку, до кого може звернутися по допомогу жінка у разі домашнього насилля?»

Однак, також слід відзначити, що вразили відсотки (4%), які опитані віддали громадським організаціям. Це бентежить, адже саме громадські організації найбільше стурбовані цим питанням та проводять найбільшу кількість рекламно-інформаційних компаній, привертаючи увагу до цієї проблеми та роблячи акцент на наданні відповідної допомоги. Підкріплення такої негативної тенденції також відображено й у діаграмі щодо обізнаності опитаних про будь-які кампанії спрямовані на профілактику та запобігання домашнього насильства (див. рис. 2.16).

Рис. 2.16. Відповіді на питання «Чи чули Ви про будь-які кампанії або заходи у Вашій громаді, спрямовані на запобігання насильству проти жінок?»

Підводячи підсумок дослідження, слід сказати, що проблема домашнього насильства не втрачає своєї актуальності. Вона визнається як одна з найбільш гострих соціальних проблем українського суспільства. Домашнє насильство не можуть розглядатися як особиста справа певної окремої родини. Необхідна розробка та моделювання комплексної системи соціальних заходів щодо захисту прав людини в сімейній сфері і щодо профілактики та протидії домашнього насильства, в тому числі і в період кризи.

ВИСНОВКИ

Наукова робота присвячена актуальній проблемі профілактики та протидії домашньому насильству в умовах війни. Аналіз проблеми домашнього насильства, зокрема його домінуючих форм та чинників поширення, є першим важливим етапом дослідження. Результати дозволили визначити Стамбульську Конвенцію та Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» як ключові документи-путівники у цій сфері.

Визначено, що процес профілактики та протидії домашньому насильству спрямований на формування комплексної системи заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах. Особливу увагу приділено ролі Міністерства соціальної політики України, яке виступає центральним органом виконавчої влади щодо формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

З'ясовано, що важливим у вирішенні означеної проблеми є підвищення обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування негативного ставлення до насильницької поведінки та дискримінаційних уявлень про соціальні ролі жінок і чоловіків.

Проаналізовано практику протидії та профілактики домашнього насильства. Наголошено та тому, що незважаючи на позитивні зрушення, проблема залишається актуальною, особливо у період кризи в Україні. Зазначено, що протидіяти домашньому насильству можна лише через комплексний підхід, у тому числі популяризацію здорового способу життя, психологічну допомогу та формування негативного ставлення до явища насильства.

Результати проведеного опитування серед жінок дали можливість висвітлити їхнє ставлення до проблеми домашнього насильства. Зроблено акцент на тому, що важливим є розвиток системи центрів допомоги та підтримки для потерпілих. Висновки дослідження підкреслюють необхідність співпраці громадських організацій із державними структурами для ефективної реалізації профілактичних заходів. Також виділено роль громадських організацій у подоланні насильства та сприяння органів влади розвитку центрів допомоги та координації дій для збору інформації та надання послуг потерпілим.

Висновки цієї роботи можуть послужити основою для подальших досліджень у галузі профілактики та протидії домашньому насильству, а також стимулом для впровадження ефективних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки та захисту прав людини в умовах війни та кризи.

Зазначені результати теоретичного аналізу та практичних досліджень є важливими для формулювання подальших стратегій, планування та реалізації програм профілактики насильства в Україні, а також для здійснення комплексних заходів з розв'язання даної проблеми в майбутньому.

АНОТАЦІЯ

Наукова стаття надає комплексний погляд на проблему профілактики насильства в Україні, враховуючи контекст війни. Проведено аналіз статистичних даних та провідних досліджень з метою з'ясування масштабу проблеми, основних причин та чинників, які сприяють поширенню насильства в родинах під час війни. Важливим аспектом є визначення недоліків існуючих підходів до протидії домашньому насильству та пропозиція нових рішень для його запобігання. Визначено ставлення та обізнаність жінок стосовно домашнього насильства і досліджено фактори, які впливають на їхню готовність шукати допомогу або повідомляти про насильство. Особлива увага приділяється ефективності різних освітніх та інформаційних ініціатив з метою підвищення обізнаності жінок та сприяння створенню безпечного середовища. У статті аналізується не лише сутність самої проблеми, але й робиться акцент на важливості змін відношення до неї з боку жінок, як активних учасниць процесу протидії насильству. Дослідження, проведені у цій статті, можуть стати цінним допоміжним матеріалом для розробки ефективних стратегій профілактики та зменшення насильства в Україні, а також для підвищення освітнього рівня населення стосовно цієї актуальної проблеми.

Література

1. Актуальні проблеми сімейного насильства: монографія / Перцева Т. О., Огоренко В. В., Кожина Г. М., Зеленська К. О., Носов С. Г., Терьошина І. Ф., Гненна О. М., Мамчур О. Й., Тимофеев Р. М., Шорніков А. В.; за заг. ред. проф. Т. О. Перцевої та проф. В. В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.
2. Ганді М. Педагогіка ненасильства / пер. з англ., вст. нарис та упоряд. В. А. Василенка. Вид. 2-ге, допов. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2016. 400 с.
3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». *Офіційний вісник України* від 19.01.2018р., № 6, стор. 16, стаття 245, код акта 88767/2018.
4. Офіційний сайт ГО «Пані патронеса». Режим доступу: <https://pomogaem.com.ua/news/3096-kak-rabotaet-jurist-seti-pani-patronessa.html>
5. Сайт Всеукраїнської громадської організації «Ла СТРАДА: УКРАЇНА» URL: <https://la-strada.org.ua/>
6. Звіт «Домашнє насильство в умовах війни: I півріччя 2022 року». Режим доступу: URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2022/09/pdf> .

7. Коментар до ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» / кол. авт. ; за заг. ред. К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Чернея. Київ : МВС України ; Нац. акад. внутр. справ, 2020. 396 с.

8. Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею / В. О. Брижик, Т. В. Журавель, О. О. Кочемировська та ін.; за заг. ред. Т. В. Журавель, Г. О. Христової. Київ: ТОВ «К.І.С.», 2010. 238 с.

9. Бабенко А. М., Босак К. С. Профілактика домашнього насильства: реалії та перспективи. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. / за ред. О. П. Рябчинської. Запоріжжя : КПУ, 2019. 174 с. / С. 24–27. Режим доступу : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/>

10. Возняк Я. Проблема домашнього насильства в Україні: на чий стороні соціум? Електронне джерело. Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6941/1/99.pdf>

11. Гуренко О., Мацейко Н. Розв'язання проблеми запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству в Україні у контексті соціальної роботи. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2021. Вип. 2 (7). С. 12–23. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(7\).2021.244058](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(7).2021.244058)

Information about the authors:

Petrovska Kateryna Volodymyrivna,

PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Social Work and Inclusive Education
Berdyansk State Pedagogical University
66, Zhukovsky str., Zaporizhzhia, 69600, Ukraine

Turgenieva Anastasiia Oleksandrivna,

PhD of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department
of Social Work and Inclusive Education
Berdyansk State Pedagogical University
66, Zhukovsky str., Zaporizhzhia, 69600, Ukraine